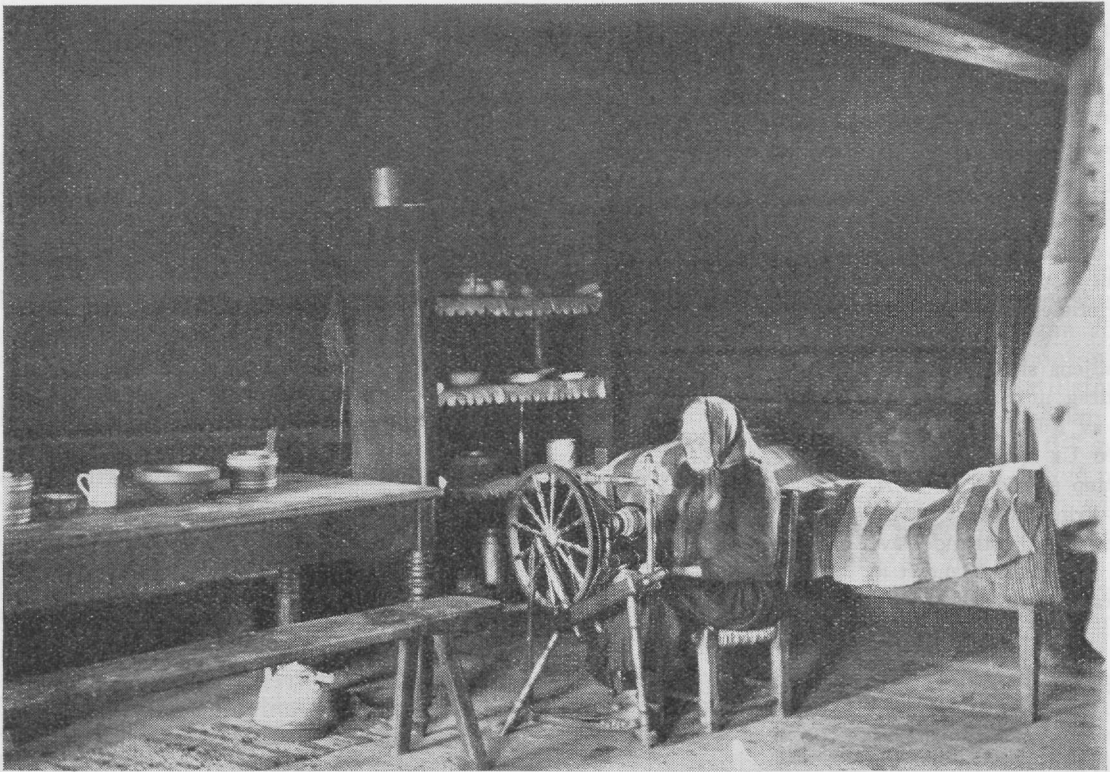

KUSTBON

Nr 5/6 Årgång 13

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

December 1956

Skymningsstund

Interiör från en äldre bondstuga på Ormsö från början av 1920-talet.

Ur Nordiska Museets samlingar

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner.

Redaktör och ansvarig utgivare: *Manfred Nyman*.

Redaktionssekreterare: *Lars Broman*.

Red. och Exp.: Eknäsvägen 2, Stockholm K.

Kustbons postgiro: 19 72 07. Tel. 53 16 37

Utkommer 1956 med sex nummer.

Prenumerationspris 1956 5 kr.

Annonspris: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—,
1/8 35:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr.

Dödsannonser 20 kr.

Härnösand 1956 - Härnösands Boktryckeri Aktiebolag

Ur innehåll

Frågan om estlandssvenskarna ej löst av <i>Fil. lic. E. Nyman</i>	2
Den förlorade hembygden av <i>Pastor Arthur Johanson</i>	3
Ett familjens släktarkiv av <i>C. B.</i>	6
Några drag ur Hapsals historia under den svenska tiden av <i>Fil. dr A. Soom</i>	8
Julgalten Ur Russwurms Eibofolke	10
För tretton år sedan av <i>E. A.</i>	11
Minnen kring julen av <i>A. Stenberg</i>	12
Lågtryck över kustbandet av <i>Einar Malm</i>	13
Från S. O. V:s verksamhet av <i>M. Nyman</i>	16
Johannes Wiberg död	17

Frågan om estlandssvenskarna ej löst

I dessa dystra dagar när extra radioutsändningar och nya löpsedelsrubriker ideligen talar om det farliga läge som världens folk befinner sig i, påminns vi estlandssvenskar om de fador vi själva upplevt. Vi kan endast innerligt önska att världen måtte förskonas från ännu allvarligare hemsökelse. 10—15 år har redan gått sedan det senaste storkriget tvang oss till uppbrott, och de flesta av oss har väl kommit ifrån de fruktansvärda minnena från ockupation och flykt. Våra problem har till synes blivit lösta och frågan om estlandssvenskarna utagerad. Och dock existerar fortfarande ett stort problem för oss. Hur skall vi få över dem av vår stam som blev kvar i Estland och Ryssland? Det har under årens lopp skrivits mycket om de cirka 1000 gammalsvenskbyborna

och deras överflyttning till Sverige. Och frågan om gammalsvenskbyborna är fortfarande aktuell. Ännu finns cirka 150 av dem kvar därute och väntar på att få komma till det gamla moderlandet. Det är rätt och riktigt att man arbetar för dessa människors sak. Men samtidigt tycks man ha glömt, att det alljämt finns ett betydande antal estlandssvenskar kvar i Estland och Ryssland. Av tillgängliga uppgifter framgår att betydligt mer än 1000 estlandssvenskar aldrig fick tillfälle att följa med den stora gruppen under åren 1940—44. Krig och politik har skilt syskon och äkta makar åt, tagit barn från föräldrar. De som blev kvar i Svenskestland och de som senare återvänt dit från Ryssland möts nu av främlingar i sin hembygd. Hur det skall kännas är det onödigt att spekulera över. Vi vill alla känna stödet av vår familj och vår egen folkstam och odla den kultur som vi betraktar som vår. Detta är lika viktigt för oss som kläder och föda. Man behöver inte vara någon politisk missanpassling för att man vill bo tillsammans med sin familj.

Vi vet att kontakten med dem som blev kvar har varit och alljämt är bristfällig. Vi vet inte hur de har det rent materiellt och vi kan härifrån inget göra — ett och annat gåvopaket gör inte mycket till eller ifrån. Varför görs då inget för att få över till Sverige denna sista rest av estlandssvenskar? Varpå beror det att denna onaturliga splittring av familjeband tillåts bestå? Låt oss då först konstatera att det för en ändring härvidlag fordras aktiv medverkan från två länder: Sverige och Sovjetunionen. Att det i dessa båda länder är fråga om två skilda politiska system, med olika värderingar och olika syn på tingen behöver inte särskilt understrykas. Har då något gjorts för att informera de svenska myndigheterna om situationen? Ja, från såväl Riksföreningens och Svenska Odlingens Vänner sida som från enskilda. Myndigheterna här har fått uppgift om det antal människor det kan röra sig om. Naturligtvis har man inte nöjt sig med att undersöka om de svenska myndigheterna är välvilligt inställda till saken, man har också vädjat till dem att medverka till frågans lösning genom att till Sovjet framföra en anhållan om *utresetillstånd* för dessa människor. Frågan är självfallet komplicerad och ömtålig men man får innerligen hoppas att den svenska regeringen skall göra allt som kan ankomma på den.

Men vårt folk vill inte bara sitta med armarna i kors och vänta på att något skall ske. Man har — som det spörjes — i många fall vänt sig till de svenska myndigheterna och inlämnat ansökningar om inresetillstånd för sina kvarvarande anhöriga i Estland och Ryssland. De övliga formulären om visering har måst ifyllas, och man har dessutom fått avge skriftlig förbindelse där man som anhängig garanterar att vederbörande inte på något sätt kommer att falla myndigheterna till last. Blanketter lämnas ut slentrianmässigt, folk fyller i dem och tror att saken därmed är i gång. Efter en omständlig procedur kan det då slutligen komma så långt att de svenska myndigheterna beviljar ve-

Pastor Arthur Johansson:

Den förlorade hembygden

I en kantat till Uppsala universitet drar Viktor Rydberg en parallell mellan Israels väg från Egypten till Kanaan och mänsklighetens väg genom årtusenden mot ett fjärran hägrande mål. Samma liknelse skulle också kunna användas om den lilla estlandssvenska folkstammen. Man kan inte här som hos de stora folken framleta någon storhet i gången tids bedrifter, men det finns andra ting än krig och framgångar som danar en folkgrupps karaktärsdrag och ger den dess särart. Det kan vara skäl i att man någon gång

erinrar sig dessa särdrag och begrundar dem.

Någon gång möter man den åsikten att i det läge vari den estlandssvenska stammen nu befinner sig det kan vara bäst att glömma det framfarna och i stället låta framtiden fylla hela synfältet. Man säger att historiska tillbakablickar endast bli romantiska drömmar som förtaga lusten till dåd och gärningar. Man får dock inte glömma att intet folk kan isolera sig från omvärlden och det kan ej heller frigöra sig från sin forntid. Ur det som varit får man hämta lär-

derbörlikt *inresetillstånd*. Men detta är väl ändå en ganska oväsentlig del i det hela. Nog får man väl tro att Sverige utan vidare skall vara villigt att ta emot några hundra svenskättlingar, av vilka de flesta numera har anhöriga i Sverige som dessutom är svenska medborgare.

Problemet är, som redan antytts, ett annat, nämligen hur *utresetillståndet* skall kunna erhållas. De människor det är fråga om kan av olika orsaker knappast själva ta något initiativ utan att utsätta sig för risker. Här fordras en insats utifrån. Går Moskva väl i princip med på att de estlandssvenskar, som själva önskar komma till Sverige, får ett sådant tillstånd, är allt övrigt formaliteter av mindre vikt.

Hur ljust kan man nu i dag se på situationen. I tidningarna har vi då och då sett att gammalsvenskbyborna från Ukraina skulle vara att vänta till Sverige när som helst. Svenska Röda Korset har energiskt tagit sig an deras sak och den allmänna opinionen har värvats som stöd för aktionen. Vi har också fått veta att myndigheterna nu lovat ge dem samma status som flyktingar, fastän det tidigare hette att deras släktingar eller någon annan person här i landet måste svara för alla utgifter. Om och när den sista resten av gammalsvenskbyborna kan anlända till Sverige är dock obekant i skrivande stund (november). Men alla estlandssvenskar avvaktar utvecklingen i denna fråga med största spänning. Beviljas gammalsvenskbyborna *utresetillstånd* finns det all anledning att mycket allvarliga mått och steg vidtas för att även de kvarvarande estlandssvenskarna får komma till Sverige. Det vore en mycket stor orättvisa om från ryskt eller svenskt håll någon principiell skillnad gjordes mellan dessa båda grupper. Ursprungligen var det dock fråga om samma grupp av svenskar.

För att återgå till frågan om vikten av att få *inresetillstånd* beviljat så är det klart att var och en själv får fatta beslut i denna fråga. Det som här säges är endast avsett som tankeställare. Det kan

då påpekas att Sverige redan i början av 1940-talet utfärdade *inresetillstånd* för nästan samtliga estlandssvenskar. Det ansågs då inte nödvändigt med individuella ansökningar.

Kan man vidare vara övertygad om att officiella handlingars översändande från Sverige till Estland och Ryssland är alldeles riskfritt? Kan man inte i all sin välmening göra sina kära en björntjänst? Hur kommer den att reagera, som efter bästa förmåga sökt bygga sig en ny existens och som kanske på myndigheternas trägna förfrågningar förnekat all kontakt med utlandet, när han nu plötsligt får ett bevis om *inresetillstånd* till Sverige eller ansökningsformulär, som han anmodas underteckna och vidarebefordra till svenska legationen i Moskva? Och hur skall det gå med de estlandssvenskar som inte har några anhöriga som härifrån försöker utverka *inresetillstånd* för dem? Det vore orimligt att tro, att den svenska staten skulle vägra att inträda som ekonomisk garant för dem, om en utvandring tilläts av sovjetregeringen.

Syftet med denna utläggning har varit att — tyvärr — något dämpa den optimism som många estlandssvenskar f. n. synas hysa. Så vitt bekant är, har hittills i endast ett par fall estlandssvenskar fått definitivt besked om *utresetillstånd* till Sverige från Sovjetunionen trots att ett stort antal *inresetillstånd* utverkats härifrån. Vore det inte skäl i att alla de som går och funderar på om även de skall börja ordna "papperen" först övertygade sig om att det verkligen beviljas *utresetillstånd* från Sovjet. Gammalsvenskbybornas problem är ju alltför olöst, trots att det ur många synpunkter är enklare än estlandssvenskarnas. Låt oss invänta de praktiska resultaten och låt oss hoppas att de kommer! Vad som är klart i allt det ovissa är att problemet estlandssvenskarna ännu väntar på sin lösning. Hur litet det än förefaller i jämförelse med alla de stora frågor som världen nu brottas med, måste vi få tro på att det skall finnas en plats på dagordningen och kunna lösas i humanitetens namn.

Elmar Nyman.

domar för nuet. Minnena bli likt sköna släktklyder, utan något större värde för främlingen, men oersättliga för de närmaste.

Bland de estlandssvenska släktklyderna är kanske kärleken till jorden och havet de dyrbaraste. Hur länge estlandssvenskarna brukat den jord och seglat över de vatten som de sedan urminnes tider betraktat som sin egen värld är alltfjämt en obesvarad fråga. Tydliga belägg för en svensk bosättning där finnas dock från 1200- och 1300-talen. Bl. a. stå Ormsö och Nuckö kyrkor där som tysta och tåliga vittnen.

Man har sagt ibland, att dessa svenskar levde långt borta från de stora allfartsvägarna, och de förde ett isolerat och trist liv. Men man får inte glömma att både danskar och tyskar tidigt hittade vägen dit. Padis kloster anlades redan 1232 som en kulturens utpost mot norr. Och naturligtvis fingo svenskarna i Östersjöprovinserna känning av stora världen när giganterna drabbat samman och åstadkommit förödelse och elände. Estlands geografiska läge har varit dess tunga öde.

Olika herrar ha funnit vägen till svenskbygderna. Tunga skattebördor lades på folket och med tiden stal man jorden från självägande bönder och förvandlade människorna till livegna trälar. Den frågan uppdyker gång efter annan: varför drog man sig inte ur den hårda träldomen och sökte sig en annan växtgrund? Men där kommer ock omedelbart svaret: kärleken till jorden och havet höll den lilla hopen kvar. Ett starkt vittnesbörd bär de ord som yttrades av den estlandssvenska deputation som år 1861 uppvaktade Sveriges konung. Orden löd:

”Vi hava varit bosatta såsom fria svenska bönder långt innan någon Stackelberg trädde med sin fot på ön, och vi vilja icke skingras, vi måste vara tillsammans, om det blir aldrig så svårt, annars skulle vi förlora vårt svenska språk och vår svenska religion.”

Man var med hjärtat fäst vid jorden och havet. Dessa ting har för den enkla lantmannen och fiskaren ett egenvärde som intet annat. Man stod i direkt beroende till solen, regnet, vinden och strömmarna — därav också förmågan att kunna glädjas av doften från nyplöjd jord och gåvan att se den spirande brodden som ett Guds löfte. Gick man genom lövängen var det som att gå till fest. När blicken i den tidiga gryningen gled ut över det glittrande havet kunde man se den blänkande fångsten i de stora ryssjorna. Borta i byn hördes sång till slagans dunk mot loggolvet eller gnisslade det hemtrevligt när någon vägde upp vatten ur brunnen. Runt omkring stod skogen på vakt. När den gamla furan fälldes var det som om en god vän gått ur tiden. De långa, snedställda gärdsgårdarna skvallrade om vem som ägde marken. Inne på gårdarna i den tätbebyggda byn susade askarnas kronor, surrade humlorna och den stora tryggheten sänkte sin sköna frid över sinnet. När man om kvällen, likt skuggor, sökte sig till bönhuset, var det som att vandra upp till Jerusalem. Man sjöng om himlen och

man tänkte sig den som byn, endast något större och ljusare.

Ingen som kom till dessa bygder kunde undgå att uppleva den tjusning varmed naturen mötte en. Den skarpa silhuetten över Hapsal en vinterdag, den sammetsgrå dimman över maderna på Nuckö, det friska bruset av vågorna vid Spitthamns strand eller de höga furornas sus över Bergsby, det lockande ljudet av sammanringning i kapellet till bön, fyrens klara blink ute från Odinsholm, de djupa vattnen vid Rågöarna, av Ormsö när den lyfte på hägringens armar, av de mörka stugorna i Sutleå och de öppna gatten mot Östersjön. Allt detta är för alltid ingraverat i minnet. Vad man nu mer än något annat önskar vore att någon av de yngre kunde träda fram och ge oss detta som nu endast är minnen, i form av ett epos som för alltid kunde bevare den skönhetsvärld som en gång var vår.

När man tänker på det som varit får man inte glömma den centrala roll som kvinnan intog i Svenskbygdens arbetsliv. Hon fick bära dagens tunga och solens hetta. Medan männen ofta hade kontakt med yttvärlden och under sina segelfärder till Helsingfors, Stockholm eller Riga kom att se en del av den nya tiden, levde dessa kvinnor sitt stilla och enahanda liv i en aldrig svikande vaktjänst om hemmet och landet. Väl kunde de glädja sig inför anblicken av alster från en modern tidsålder som deras män hade med sig utifrån. Men symaskinernas surrande, orgelharmoniets klang och de nya knapparna till jackan ändrade ändå inte nämnvärt deras liv. De levde kvar i det gamla. Det var väsentligt att behärska konsten att karda, spinna, färga ull och väva. Flitiga händer stickade strumpor och ylletröjor, ivriga ungdomar häcklade lin och förfärdigade vad man därav kunde åstadkomma. Den rundliga hemgift i färdiga kläder som en brud måste ha, gjordes tidigt nog i ordning och lades ned i den stora, vackert målade kistan som stod ute i ”huset”. Men även i arbetet ute på åker och äng var kvinnans plats alltid given. Och det var också hon som under tidernas skiften kom att hålla samman släkten och minnena. Det var kvinnan som oftast meddelade barnen den första undervisningen i läsning och som lärde barnen kärleken till sången. Och det var hon som bjöd på en enkel men närande kost: det grova brödet, korngrynsgröten eller soppan — vem kan väl glömma det.

När ofredsår kom stod hon trogen i sin gärning, bidande med tålmod den stund när mannen skulle vända åter från krig och fara. Tillbaka-dragen och stilla, anspråkslös och omedveten om sin begåvning levde den estlandssvenska kvinnan endast för sina käras väl. Hennes andliga begåvning kom ofta till uttryck på det enda sätt som stod henne till buds, i små andaktsstunder där blyghetens bojor någon gång kunde brista, då man till sin häpnad fick höra ett språk och en tankerikedom som väckte förundran.

Men den som talar om estlandssvenskarna utan att nämna den roll som religionen intar i detta

Ormsökvinna i sin dagliga gärning

folks liv har underlåtit att tala om det viktigaste. Ingen har väl hittills skrivit historien om de många präster som under de gångna tiderna tjänat bland svenskarna i Estland. Den gärning de utfört var kanske inte sensationell, men den har onekligen betytt oerhört mycket för folkets fosteran och sammanhållning. Det är klart att storhetstidens religiösa liv i Sverige i stort sett även präglat religionsutövningen i Estlands och Livlands svenskbygder. Man kan naturligtvis inte begränsa insatserna på det religiösa området till några av 1800-talets senaste årtionden. Grunden lades mycket tidigare och här var det kyrkan som utförde säningsarbetet. Väckelserörelserna kom därute, liksom här hemma som en frisk vind, men det var inte endast genom dem som Gud talade till fäderna. Man står i tacksamhetsskuld till de män som långt tidigare förkunnade Guds ord bland vår öbefolkning. Säkerligen kändes väckelsen som en andlig befrielse ur en långvarig trældom som plågat vår folkstam. Väckelsen frigjorde också personliga gåvor och gav åt mången en ny frimodighet och livsglädje, ja en hänförelse som likt en tornado drev människorna med sig. Men när stormen bedarrat kändes det tryggt att ha fäste i gammal god jord. Många svårigheter uteblev som ofta följa med uppkomsten av en ny andlig rörelse. Estlandssvensk fromhet åskådliggöres bäst i en av de psalmer som man länge sjungit:

”Sjung, läs och gack Herrens vägar
Och gör din kallelse med flit:
Förtro dig till vad Herren säger
Och hav till himmelen din lit.

Ty den blir en lycksalig man
som fast på Gud förtrösta kan.”

Estlandssvenskarna ha nu undergått en stor och djupgående omplantering. Från lantlivets lugna rytm ha många av dem kastats in i storstadens hets och oro. Det gäller mer än förr att söka sig till de förblivande värden — varav några har nämnts — som skall bevara oss som individer och som kan skydda oss mot massmänniskornas slätstrukenhet.

Alltjämt äger vi något därute tvärs över havet som hör oss till. I minnet lyser korsen vid de små kullarna och grönskar de blommor vi för länge sedan planterat. De som sova därute under kyrkohällen äro en del av oss. Byarna, som nu bebos av främlingar, är också våra, kanske på ett djupare sätt än då vi själva bodde där. Ännu sjunga böljorna sin sång, ännu blomstra lövängarna som förr om våren, ännu resa sig de gamla murarna i Reval och Hapsal och än hör vi klangen från kyrkklockorna. Ännu kommer, som från fjärran, en hälsning till oss över det hav som tidigare skilde oss från Sverige men som nu skiljer oss från den forna hembygdens kust. Låt oss nu alla genom trogen vård om det gamla återgålda en del av det som fädren skänkt oss. Därmed visar vi också vår vördnad och vår tacksamhet mot det land som i farans stund öppnade sin moderliga famn för sina barn som varit ute på en lång vandring.

(Ovanstående utgör i huvudsak talet till estlandssvenskarna söndagen den 12 augusti 1956 i Saltsjöbaden.)

Ett familjens släktarkiv

Mycket har skrivits om Estlands svenskar, och forskningar på olika områden görs väl fortfarande men vår historia, som handlar om en isolerad folkspillras öden, får dock numera anses vara avslutad, sedan vi uppgått i den svenska huvudstammen. Alla uppteckningar, som gjorts om våra dialekter, om seder och bruk, historia, folklig kultur m. m. gäller estlandssvenskarna som helhet. Att allt detta är mycket värdefullt för vår svenska stam, behöver här icke relateras. Men mycket återstår ännu att göra för dig och mig. Ingen har skrivit något om din och min släkt och dess öden. Det får vi göra själva. Ännu står minnena från det gamla landet levande för oss: stugan, som var vårt verkliga hem, vägarna och stigarna, där vi sprang barfota, hagarna, där vi lekte som barn, stranden, där vi badade och plockade stenar, slätten eller skogen, där vi vallade korna, gårderna, där vi bärgade vår skörd och det vackraste — våra blommande ängar en midsommarafton. Alla dessa minnen får ej dö med oss. Våra barn böra få del av dem för att bättre kunna förstå oss.

En kväll sitter kanske den vetgiriga lilltösen eller lillgrabben i ditt knä och säger befallande: Farfar, berätta om Estland! Vad gjorde du, när du var liten? Vad hette farmor? Kunde hon berätta på svenska eller kunde hon bara estländska? Hur såg stugan ut, där du bodde? Berätta!

Vi känner igen frågorna. Vi berättar så gott vi kan, men vår berättelse blir utan början och — slut.

Våra ungdomar upp till 17 år vet ingenting om vårt liv därborta. 20-åringarna har kanske ett eller annat blekt minne kvar av en färd över havet. Men har de över huvudtaget något intresse för landet, där de fötts? I den åldern vill man inte skilja sig från mängden. Man vill knappast tillstå, att man är född i utlandet. Man ser kanske med en vis ringaktning ned på föräldrarna som "bryter". Den gamla dialekten finner man löjlig och meningslös. Man vill inte verka utländsk.

Men vilken uppfattning kommer nästa generation att ha om sin härstamning — och den därpå följande? Säkert den rakt motsatta mot nutidens ungdom. Om en framtida ättling till oss vill bedriva släktforskningar, så kommer han inte längre än till 1943 eller 1944, året för vår invandring. Kyrkoarkiven här kan inte ge något besked, och i Estland finns knappast några arkiv kvar.

Hur mycket vet de fem "klagomännens" efterkommande — släkterna Solros, Jerikas, Lindström, Winquist och Renberg — om sina förfäder på Ormsö före år 1861? Har släkterna Hallman från Spithamn och Gamby reda på, att deras stamfäder, klockaren på Nuckö — Martin Petersson Hallman — inflyttat från Sverige år 1661, från vilket år hans släkt från far till son beklädde klockarämbetet på Nuckö i närmare 200 år eller till

år 1846? Hans sentida ättlingar har som bekant numera återvänt till fädernejorden. Dessa uppgifter är hämtade ur "Almanack för året 1919 för svenskarne i Östersjöprovinserna" och har därför kunnat bevaras åt eftervärlden. Den muntliga traditionen råkar så småningom i glömska eller förvandlas till oigenkännlighet. De gamla går bort, den ena efter den andra, och efter något decennium är också vi borta. Har vi gjort vår plikt mot våra efterkommande i här ovan berörda frågor? Låt oss hoppas, att vi kan svara ja.

Vi bör med det snaraste börja med att anteckna och samla uppgifter till ett familjens släktarkiv, som bör innehålla allt vi känner till om vår släkt, dess härkomst och dess öden i Estland.

Börja med att utfråga den äldste medlemmen i familjen. Låt honom berätta om sin far, farfar, farmor och övrig släkt allt han minns och dessutom allt han hört om slakten och släktnamnets tillkomst. Anteckna ungefärliga födelse- och dödsår, begravningsplatser, härstamning yrken och allt övrigt, som kan vara av intresse. Samla där efter så noggranna uppgifter som möjligt om dina nu levande släktingar och deras familjer här i Sverige och om dem i Estland och Sovjetunionen, deras sysselsättning, utbildning, giftermål, vistelseort m. m.

Rita en kartsbild över din hemby och beskriv dess läge. Namnge gårdar, vägar, stigar, gården, ängar, hagar och skogar. Utmärk platser och stenar, där du lekt som barn. Berätta om blommorna och träden, som växte där. Ange ungefärliga avstånd!

Beskriv ditt hem sådant det såg ut, då du lämnade det. Rita en plan över boningshuset och uthusen hur de låg i förhållande till varandra. Berätta om inredningarna! Klistra in foton eller rita ur minnet bilder, som kan förtydliga framställningen.

Berätta om dig själv, om din barndom och om ditt arbete som vuxen. Glöm ej att ta med helger, bröllop, fester, begravingar, seder och bruk i ditt hem. Gör allt så noggrant du förmår.

Berätta om skogarnas betydelse sommaren 1941, om skräcken och den "ständigt aktuella frågan", om flykten eller hitresan.

Vad kunde du ta med dig och vad nödgades du lämna kvar? Vem övertog hemmet, husdjuren och allt det övriga?

Berätta om dina första år här i Sverige — de första intrycken, arbetet och eventuella motigheter.

Anteckna, när du och familjen blev svenska medborgare — "svenskar". Klargör också, vad vi inlägger i begreppet estlandssvensk. Vi har bibehållit vårt svenska språk genom århundraden, emedan det intimt hörde ihop med våra gamla historiska rättigheter, som tillerkänts oss som fria svenska bönder. Våra förfäder har av tyskar,

Gammal estlandssvensk julpsalm

meddelad av Johan Viksten, Kolanäs, Nuckö, född 1859. Upptecknad av Cyrillus Kreek. Ur samlingen Folkliga Svenska Koralmelodier från Gammalsvenskby och Estland, samlade av Olof Andersson.

Vär - dens Fräl - sa - re kom här.

Re - na jung - frun mo - der är,

Ty en börd så un - der - lig,

Her - re Je - su, höv - des dig

ryssar och ester alltid kallats svenskar — vad gemene man här kallar oss spelar ingen roll. Saker som för oss synas självklara kan för kommande generationer verka gåtfulla och obegripliga. Skriv därför, att vi alltid talat vår gammalsvenska dialekt i hemmet, att vi läst på svenska i våra skolor och att all vår litteratur inköpts i Sverige.

Du hittar säkert själv på mycket annat, som du kan nedskriva. Det gör ingenting, om du inte kan formulera meningarna så bra som du önskade. Något av dina barn kan säkert hjälpa dig, om så skulle behövas. För dina efterkommande kan det vara av ett synnerligen stort värde att se, att t. ex. farfars far själv skrivit på svenska.

Jag behöver knappast påpeka, vilket värde ett släktarkiv kommer att ha i framtiden. Det bör kompletteras undan för undan med anteckningar och förvaras såsom den dyrbaraste familjeknuden av släktens huvudman.

Vi vet ej, vilka stormän och forskare, som kan komma att utgå ur vår stam. Måhända står en sådan en gång med en gulnad handjord kartskiss i handen i en av byarna på Ormsö eller Nuckö eller på en annan plats, där för ett århundrade sedan farfars fars by måste ha legat — gör mätningar och beräkningar, stavar igenom de ålderdomliga namnen och hittar så småningom resterna av stengrunden till förfädernas hem. Det

gulnade papperet får med ens liv. Av uppgifterna kan han rekonstruera en bild av vårt liv i Estland under förra hälften av 1900-talet. Har han tur, kan han enligt beskrivningar t. o. m. hitta graven, där en av hans förfäder sover sin sista sömn. Vad han känner och tänker då låter sig knappast anas, men ett vet vi: Till sin hänsövne släkting, som gjort de första värdefulla anteckningarna i släktarkivet går hans djupt rörda tack.

Ett släktarkiv kräver mycket arbete i synnerhet som alla anteckningar måste göras med bläck. Börja därför i tid! De gamla går bort, och minnena förbleknar så lätt. Låt det nya året 1957 bli ett begynnelseår på området, då du gör dina första anteckningar. Släktarkivet blir ditt testamente, det värdefullaste arvet, till dina barn och deras efterkommande.

C. B.

Med detta nr medföljer som bilaga inbetalningskort avseende prenumerationsavgiften och medlemsavgiften för S. O. V. för 1957. För att spara portokostnader och arbete kommer föreningen framdeles ej varje år att utsända nya medlemskort. Spara postens kvitto som gäller som bevis för att avgiften är erlagd.

Fil. dr A. Soom:

Några drag ur Hapsals historia under den svenska tiden

Om staden Hapsals tidigare öden vet vi relativt litet. Utom C. Russwurms ganska magra översikt "Das Schloss zu Hapsal in der Vergangenheit und Gegenwart" (Reval 1877) samt ett par ännu mindre översikter på estniska har ej någon skrivit över stadens förflutna. Därför vet vi t. ex. från den svenska tiden ej mycket utöver det faktum att staden och slottet år 1625 av svenska kronan såldes till riksmarsken Jakob De la Gardie. Denna bristfällighet torde i första rummet ej ha berott på saknaden av källmaterial ty enbart svenska riksarkivets samlingar möjliggöra en ganska bra inblick i Hapsals historia under 1600-talet. Även Lunds universitetsbiblioteks manuskriptsamling kan lämna ett ej oväsentligt bidrag därtill.

Den svenska tiden i Hapsal börjar formellt med året 1561, då de nordestniska landskapen genom fördraget med Erik XIV tillföll Sverige. Rättare vore kanske att sätta den svenska tidens början till år 1581, då staden till följd av Pontus De la Gardies segertåg mot ryssarna definitivt övergick i svensk ägo. Under de första årtiondena av svenskt välde lydte Hapsal direkt under kronan. Slottet Hapsal var säte för en svensk ståthållare över länet med samma namn som staden. Men redan under de sista ståthållarna blev frågan om stadens överhet oklart. Så är känt att Hans Maidell (1613—1622) sedan 1621 även var arrendator av slottet och gebitet Hapsal och hans efterträdare Hans Fersen (ståthållare sedan 1623) fick slottet från Gustav II Adolf som donation. När greve Jakob De la Gardie år 1625 av kronan köpte gebitet, slottet och staden Hapsal, fick han lov att från Fersen inlösa slottet. För staden Hapsals del framkallade regimskiftet ej någon väsentlig ändring. Borgerskapet kunde nu som förr fritt utöva sina näringar och därvid åtnjuta de kungliga privilegiernas skydd. Men med sina löpande ärenden och klagomål voro de tvungna att vända sig till sina högadliga läns herrar, tidigare till Jakob De la Gardie, sedan 1652 till hans son Magnus Gabriel De la Gardie och sedermera till fältmarskalcken O. W. von Königsmarck. Därvid kom det av sig självt att den verkliga överheten på ort och ställe var läns herrens ståthållare på Hapsals slott, resp. överförvaltare över godscomplexet med samma namn.

Den halvsekellånga De la Gardieska perioden i Hapsals historia är en i många hänseenden intres-

sant tid. Ett antal försök göras och planer komma på dagordningen att höja det under den långa ofredstiden under 1500-talets andra hälft och 1600-talets början stadens så fullständigt förfallna närings- och kommunalliv. Så sent som år 1648 saknade staden borgmästare och ett ordentligt råd. Den högsta kommunaltjänstemannen var "Gerichtsvogt" som förestod rättsskipningen i den lokala "Niedergericht". Men då även denna kommunala domstol var bristfälligt besatt hade det blivit vanligt att i viktigare, såväl kriminal- som civilmål sätta någon av läns herrens lokala tjänstemän som bisittare vid rättegången. Den i baltiska städer vanliga högre instansen — rådhusrätten — saknades däremot. Appellationer i civilmål riktades från "Niedergericht" till borgrätten (Burgergericht) i Reval. Alla domar i kriminalmål vidarebefordrades för revidering till guvernören i Reval.

Stadsnäringarnas läge var synnerligen otillfredsställande. Handeln låg nere, ty det var skriande brist på kapital hos de lokala köpmännen. Ej stort bättre var det ställt med hantverket. Brist på arbete inom det egna yrket var orsaken till att hantverkarna började konkurrera med köpmän och krögare. Den allmänna fattigdomen var tydligen också orsaken till att bland borgarna rådde en osund atmosfär med ständiga intriger, gräl och processer. Jakob De la Gardie och hans lokala tjänstemän insågo väl att någonting måste göras för att hjälpa staden att repa sig. Före 1648 synes dock ej något väsentligt ha utträttats.

Emellertid företogs i februari 1648 en grundlig revision av stadens och gebitet Hapsals tillstånd. I kommissionens arbete deltog såsom ordförande även ståthållaren i Reval, M. G. Grass. För staden Hapsal resulterade 1648 års kommissionsarbete i att en förordning eller ett statut utarbetades. I statutet berörs alla sidor av stadens liv och verksamhet. Beträffande rådet bestämes där, att ifall Hapsals borgerskap i framtiden skulle öka, kunde även en borgmästare och några rådmän utses. Dock skulle rådet alltid stå under läns herrens, resp. hans ståthållares överinseende. På näringarnas område fordrades ett strikt åtskiljande mellan de olika yrkena. Alla borgare, såväl köpmän som hantverkare, skulle i fortsättningen ej tillåtas att tränga in på varandras verksamhetsområden. Även adelsmän och slottstjän-

stemän förbjöds att konkurrera med stadsinvånarna i deras yrken. All olovlig handel i staden och gebitet från främmande köpmäns sida förbjöds. Hapsals köpmän å sin sida förpliktades att införskaffa och saluföra alla slags i staden och på landsbygden behövliga varor, såsom salt, järn, stål, ylle- och sidentyg samt kryddor. För att afhjälpa bristen på kapital fingo högre slottstjänstemän i uppdrag att med utlovande av förmåner locka dit kapitalstarka köpmän och redare från främmande orter.

Knappast var det dock möjligt att genom ändamålsenliga förordningar blåsa nytt liv i Hapsals kroniskt sjuka näringsliv. 1652 klagade ståthållaren H. Knorring hos Magnus Gabriel De la Gardie att köpmän ej ville stanna i Hapsal. Sedan en främmande köpman, som hade tänkt att slå sig ned i Hapsal hade vistats där ett par år, for han sin väg igen. Av militära skäl föreslog Knorring att det helt enkelt skulle förbjudas borgare att flytta från Hapsal. Enligt hans information vistades under denna tid i staden endast 30—40 till militärtjänst dugliga manspersoner.

Efter riksmarskens död (1652), märker man särskilt på 1660-talet ett antal intressanta försök att förbättra Hapsals ekonomiska tillstånd. Den nya länsherren, greve Magnus Gabriel De la Gardie, själv en anhängare av den merkantilistiska ekonomiska politiken, var mycket intresserad av att få till stånd en verklig uppblomstring i Hapsal. Han ansåg att förutsättningar därtill fanns. Ett försök i den riktningen under 1650-talet var en plan att göra Hapsal till exporthamn för baltiska trävaror. 1653 gjordes av köpmannen i Hapsal (sedermera borgmästaren), Christian v. Husen, ett förslag att från skogarna på Dagö, vid godset Kolga i Harrien samt från andra skogar under De la Gardies vidsträckta förläningar i Estland och Livland exportera till Spanien, Frankrike, Holland, England m. fl. länder master, sparrar, bjälkar och andra sorter av trävaror, varvid Hapsals hamn skulle ha tjänat som utskeppningsplats. Mot dessa varor lovade Husen att från utlandet till Hapsal importera alla slags behövliga konsumtionsvaror. Förslaget gillades av M. G. De la Gardie. Men någon riktig handel med trävaror tycks ej ha kommit till stånd. Sannolikt förhindrades detta av kapitalbrist. Men man får ej heller glömma att förutsättningar för en sådan handel faktiskt voro mycket ringa.

Även den företeelsen, att det under de närmaste åren dök upp ett antal främmande, tydligen kapitalstarka köpmän, som voro villiga att mot vissa handelsförmåner till Hapsal importera de nödvändigaste konsumtionsvarorna och att lämna kredit till köpmän därstädes kan förklaras som kapitalbrist. I några fall slöts ett formellt kontrakt mellan rådet och köpmännen rörande denna handel. I dessa tillförsäkrades köpmännen ensamrätt till varuimporten. De fingo även rätt att själva idka köpenskap i staden, med undantag för krögeriet och handeln med bönderna, som förbehölls borgarna i staden. Bland dessa främmande köp-

män synes Martin Rigemann (el. Richmann) varit den första. Han efterföljdes snart av Andreas Kohl, en medlem av den kända köpmannasläkten i staden Arensburg. Enligt överförvaltaren H. Hertzogs vitsord hade såväl Rigemann som Kohl ärligt försökt efterkomma de av dem åtagna förpliktelserna och skulle kanske kunnat åstadkomma en förbättring av stadens näringsliv om det lokala borgerskapet hade visat större mått av samarbetsvilja. Mot förväntan yppade sig snart en stark opposition mot dem såväl från rådets som från borgerskapets sida. De beskyldes för egen nytta och försök att rafsa hela Hapsals handel i sina händer. De chikanerades på olika sätt och tvangs av rådet att betala höga böter. Det slutade med att Kohl och Rigemann voro tvungna att med betydande förluster draga sig tillbaka.

Ej bättre gick det för en köpman från Riga, Jobst Dunte, som lockades till Hapsal med lovande handelsförmåner. Rådet slöt med honom 1662 ett kontrakt betr. varuimporten. Av Dunte väntades att han skulle förse stadens köpmän med behövliga konsumtionsvaror på kredit och man tillförsäkrade honom monopol på denna handel. Dunte vidtog genast åtgärder för att efterkomma överenskommelserna och åtskilliga köpmän fingo också varor på kredit. Men mycket snart började man intrigera även mot honom. Han hade också stora svårigheter att få tillbaka sina pengar från låntagarna. Även Dunte var snart tvungen att likvidera sin affärsverksamhet i Hapsal. Lika dåliga erfarenheter hade Johan Krey, en från Lübeck vid denna tid till Hapsal inflyttad köpman. Han råkade bl. a. i en invecklad och kostsam process med Hapsals nye borgmästare H. Kohl.

Då det visade sig att såväl borgmästaren som rådet ej blott voro fullständigt oförmögna att bromsa de småaktiga intrigerna och attackerna mot alla förnuftiga förnyelser, utan tvärtom, själva aktivt bidrogo till dessa och överhuvudtaget ej tycks ha haft någon auktoritet, föreslogs det av myndigheterna på slottet att stadsstyrelsen borde förnyas. Detta skedde också.

M. G. De la Gardie lät avsätta den gamle borgmästaren Chr. v. Husen och utsåg i hans ställe den hittillsvarande rådmannen (sonen till borgmästaren i Arensburg Jakob Kohl) Heinrich Kohl, som tillträdde sin tjänst i slutet av samma år. På Kohls förslag togs under samma tid till sekreterare en duktig jurist, Christiani. Rådet som då bestod av en borgmästare, en "Gerichtsvogt" och en rådmän, hade tydligen tillkommit vid slutet av 1650-talet. H. Kohl tycks ha varit en energisk och företagsam man som åtnjöt fullständigt förtroende hos M. G. De la Gardie. På hans initiativ och under hans ledning företogs i Hapsal ett genomgripande reformprogram. Detta berörde närapå alla områden av stadens och invånarnas liv och verksamhet. Därvid understöddes Kohl av den nye (sedan 1663) överförvaltaren H. Hertzog. Stadens finansiella läge blev något tryggare, en omständighet som bl. a. möjliggjorde utbetalandet av stadstjänstemännens och kyrko- och

skolbetjänarnas löner. Själv nöjde sig Kohl med den av länsherran honom unnade ensamrätten för import och försäljning av främmande drycker. Den mest lovande bland de olika förnyelserna var bildandet av Hapsals handelskompani med Andreas Kohl som styresman. Kompaniet fick av M. G. De la Gardie monopol på importen av utländska konsumtionsvaror till Hapsal. Distributionen av importerade varor skulle dock ej enbart stå i kompaniledamöternas händer utan även andra Hapsals köpmän kunde av kompaniet få sådana varor för återförsäljning. Om kompaniets verksamhet saknas närmare uppgifter. Det hela tycks ha ebbat ut så småningom. Under Kohls tid synes rådet i Hapsal ha fått större självständighet än tidigare. Det förde även en energisk kamp mot det alltför stora inflytandet på Hapsals rättsväsende från borggården i Reval. Man fordrade att appellationer från Hapsals rådhusrätt skulle kunna riktas till hovrätten i Dorpat och att vid rättskipningen Rigas rätt skulle tillämpas, såsom fallet hade varit under medeltiden.

Ehuru H. Kohl tycks ha varit en person av större format än den tidigare borgmästaren Husen, kröntes ej heller hans arbete med större framgång. Snart uppstod många intriger kring honom. Hans konkurrenter, bl. a. den ovan omnämnda J. Krey, upphetsade borgerskapet mot honom. Troligen begick han också några misstag. Till följd av svåra beskyllningar var han omkr. 1675 tvungen att träda tillbaka från borgmästareposten.

Trots energiska försök och M. G. De la Gardies välvilliga stöd lyckades man alltså inte åstadkomma en radikal ändring i staden Hapsals närings- och kommunalliv. Hapsal förblev en småstad med en typisk småstads mentalitet. Spannmålsexporten från Hapsals naturliga uppland gick till Reval och Pernau. För Hapsals del blev blott en bråkdel över. Borgarnas viktigaste näringar utgjordes av hantverk, krogrörelse och fiske. En ganska väsentlig binäring var också jordbruket. Alla borgare utnyttjade sina åkerlappar och sin ängsmark samt den gemensamma vallen. Till sitt utseende liknade Hapsal knappast någon riktig stad, ty trähus och halmtak dominerade stadsbilden. Under Kohls tid fanns visserligen planer på att förse staden med stenhus och att avskaffa de eldfarliga halmtaken. För detta ändamål hade överförvaltaren Hertzog för avsikt att i närheten av staden bygga ett tegelbruk där även takpannor skulle framställas. Även ett nytt rådhus var planerat. Vad beträffar borgerskapets nationella sammansättning, så är bilden ej helt klar. Med all säkerhet kunna vi dock säga att köpmännen och rådsledamöterna voro tyskar i likhet med vad som var fallet i alla andra baltiska städer under den tiden. Däremot kunna bland hantverkare och stadens fiskare även estlandssvenskar och ester ha förekommit.

Under de högadliga länsherrarna stod Hapsal intill 1691. Då gick den genom reduktionen till kronan igen. Men den De la Gardieska tiden är ett intressant kapitel i Hapsals annars så gråa historia.

Julgalten

Ur Russwurms Eibofolke

Julgalten är ett stort bröd av råg- eller vetemjöl, 1 fot långt, format som en gris och framtill försedd med tryne och ögon. På ryggen gör man 4—5 längsgående streck, mellan vilka man formar degen till uddar, som föreställa borst. På detta sätt bakar man sådant bröd överallt i Estland. I Vippal är det sed att lägga två julgaltar på bordet med en tredje ovanpå; sedan täckas de över med en vit duk, så att endast framdelen med trynet och ögonen sticker fram. På Runö däremot bakar man av kornmjöl en bock med vridna horn och korsade framben. Vid slutet av julfestligheterna, på Knutdagen, äts julbocken upp.

Husfrun lägger julgalten på bordet och gör med krita ett solkors på den. Hon skär dock inte i den, utan låter den ligga hela juldagen till beskådande på bordshörnet vid husfaderns plats täckt med en vit duk. På nyårsdagen och Heliga Tre Kungars dag (trettondagen) läggs brödet åter fram. Därefter förvaras det till kyndelmäss, då ena hälften används; den andra sparas till fettisdagen. Vid dessa tillfällen delas brödhälvorna i så många delar, som hushållet har medlemmar, brödstyckena delas ut och ätas upp. En och annan sparas stycken av julgalten ännu längre och ger dem till vallpojken, när han första gången vaktar kor, att ätas av honom själv och av boskapen, för att denna skall trivas. Ibland ges brödstycken till den arbetare, som plöjer första gången, och de delas då mellan honom och dragoxarna. Många spara också ett stycke av julgalten till nästa jul. På Ormsö delar man ut julgalten på Tönnesdagen, den 17 januari, kyndelmässodagen och fettisdagen, senare åt dem som vakta djuren och plöja. I Kertell utdelas julgalten endast i fastan. Man skär alltid brödet runtom, så att mitten blir kvar till sist. Julgalten bakas på Dagö av rent rågmjöl, medan allt annat bröd innehåller kli eller krossade ax.

Även de estniska grannarna ha antagit seden att baka julgalt. De kalla den joulu-orrikas. Även finnarna lära enligt Eckermann i juli baka ett bröd åt åskan (skall väl vara: till julfesten), som sparas till nästa vårsädd och under vissa ceremonier delas ut bland tjänarna. Lapparna offra kvällen före jul till "julfolket", den vilda jakten, eller "Julherren" på så sätt att de lägga något av födan från föregående år i ett litet skepp, som hängs upp i ett heligt träd.

Tidigare tycks man företrädesvis ha bakat julgalten av vetemjöl, varför man ännu på Dagö, Nuckö, Ormsö och Rågö kallar allt vitt bröd galt eller huitgalt. Förr gav man även prästen en julgalt och ett fläskstycke (juloffer) som julskänk. På Ormsö är julskatten till prästen 2 torkade gäd-

dor eller ett stycke fläsk, $\frac{1}{2}$ kopek silver för varje konfirmerad person, 1 ljus och en handfull hampa till klockrep. På Nuckö kallas ännu den där brukliga penningavgiften, som ersatt naturautskylderna, för juloffer. Dessa julgåvor samlas in på Thomasdagen.

Även i Sverige bakas på sina håll julgaltar, som sparas till våren. Alldeles tydlig är deras förbindelse med den nordiska gudadyrkan. Det förefaller även som om liknande tyska bruk åsyftas, när man på synoden i Liptinae år 743 förbjuder såväl av mjöl bakade som av tyg förfärdigade gudabilder. Möjligen häntyda på hedendomen även de bakverk som i Reval och Riga fortfarande brukas under benämningen heinsche eller heensche Kuchen, ävensom de heidschen Koken och Bygoet (avgud, gudabild, möjligen bulle i form av en hednisk gud, vilka år 1415 omnämnas i Lybecks cirkelbröders hushåll.

Vid julfesten, det nya årets början, avlades på den åt guden Frej vigde galten (möjligen med hänsyftning på den sig alltid förnyande galten Särimmer och det sig förnyade året) en löftesed angående de hjältedater, som skulle utföras under det kommande året. Därför frambör man än i dag i England på julaftonen ett grishuvud. I stället för den verkliga galten frambar man senare av-

bildningar av densamma, särskilt när den kristna läran hade förbjudit offret. Så framburo ju de fattiga bland egypterna som offer åt mångudinnan Isis av deg gräddade svin i stället för verkliga svin. — Frejs galt ägnades emellertid en framträdande dyrkan icke endast hos skilda germaniska folk utan även esterna, vilka tillbådo gudarnas moder (Nerthus — Njord — Frej), buro bilder av galtar som amuletter. (Tacitus Germania år 98 e. Kr.)

En annan avbildning av galten måste den runska julbocken ha varit. I Västergötland ställdes, enligt en gammal göteborgares uppgift, tidigare, liksom fortfarande sker på många orter, på julaftonen en med svinsvål överdragen klump (julbocken) på bordet. Husfadern steg fram, lade handen på julbocken och svor att under det kommande året vara en trogen husbonde och en kärleksfull herre för sina tjänare. Därefter avlade husfrun och husfolket likaså en ed om trogen pliktuppfyllelse. Detta är en sed, som synes ställa julbockens frändskap med Frejs galt utom allt tvivel, ehuru bocken också skulle kunna erinra om Tors vagn eller om den med ett bockskinn överdragna träkloss, i vilken Hakon Jarl hade gömt en mängd silverpenningar, och som rörde sig av sig själv.

Övers. av Elna Lagman

För tretton år sedan

Två dagar låg vi i Baltischport och väntade på bättre väder. Så kom då dagen då vi lade ut från bryggan. En del av oss stod på däck och sjöng, det var ett ögonblick jag aldrig glömmet. Vi ombordvarande var glada att få fara, men alltid skall det vara någon malört i glädjebägaren. På bryggan stod en mor med sina två små barn och en ung man som i sista minuten hade fått lämna båten. Vi andra kunde ju inte bistå dem på något sätt och det kändes svårt att bara se på en annans olycka utan att kunna ingripa.

Vi hade börjat färden mot vårt nya hemland. Resan över var ganska gropig, så att en del av oss blev mycket sjösjuka. Den 7 december vid 4-tiden på morgonen ropade någon ner i lastrummet, att nu syntes Stockholms ljus. Vi kom fort på benen och ut för att se på undret, Ja, den synen glömmet jag inte så länge jag lever. Vi hade ju haft mörkläggning i flera år, el-ljus hade man nästan glämt. Vi stod längst fram i fören och såg Stockholm bada i ljus. Det var rena sagan. Jag kommer så väl ihåg att jag tänkte: vackrare kan det nog inte vara i himlen. Runt om oss sjöd vattnet och det var alldeles mörkt.

Det tog sin tid innan vi hann in till staden. Fram på förmiddagen löpte vi in i Värtan. Vi var en hop grå resenärer som möttes av två poliser vid relingen. Poliserna hade mörkblå uniformer. Det var den första detaljen jag lade märke till. Det var snygga pojkar och vi, min väninna och jag, sade till varandra, att är alla svenska pojkar så snygga... Så resonerar två flickor på 17 och 19 år.

Att sedan varken jag eller min väninna gifte oss med rikssvenskar, det hör inte hit. Det var ej endast poliser som mötte oss, utan även en av de våra. Vi blev så hjärtinnerligt glada över att få se ett bekant ansikte bland alla främmande.

Så småningom fick vi sätta oss i bussar och det bar iväg till bastun. Där skrubgade och skurade vi oss för glatta livet, och innan vi fick gå till torkrummet smetade en tant något fett i håret på oss. Sedan var det att vänta på kläderna för dom var till rökning. Medan vi väntade lade vi märke till hur olika människor reagerar. Där satt en ung fru med sin lille pojke i knäet. Hon var ensam här i landet, maken hade blivit mobiliserad. Hon höll sin lilla skatt så ömt intill sig och sjöng för honom, var glad och vänlig mot alla. En annan hade maken som väntade, men hon bara grät. Ja, nog äro vi människor olika.

När vi fått våra kläder, fortsatte vi per buss till Sabbatsberg, för dit skulle vi. Under färden talade reseledaren om att vi nu var på Stockholms största affärsgata. Smal var den, det kommer jag ihåg, och så var där ett hus med en massa små julgranar på taket, och det tyckte jag var så vackert. Det var så mycket nytt att se på och nya namn att komma ihåg, så jag undrade många gånger vad det var för en gata. Det var Drottninggatan och PUB.

Tio dagar bodde vi på förläggningen. Det värsta var att det inte gick att få bort fett ur håret. Jag vet inte hur många gånger jag tvättade det. Feta och gräsliga voro även tvättställena, för alla hade ju samma smörja i håret.

Min väninna och jag skulle börja arbeta i sjukvård. Det var den 17 december två rädda flickor gick till den anvisade avdelningen. Man hade fått

höra att det skulle komma två studentskor, vilket ju delvis var fel. Dom hade trott att dom skulle få två 'stronga tjejer' och så kom vi två, allt annat än stronga. Den första dagen på sjukhuset var något alldeles extra. Olyckligtvis kom vi mitt i storrengöringen till jul. Varken min väninna eller jag hade tidigare sett ett sjukhus bakom kulliserna. Det värsta var att man hade så svårt att uppfatta vad de gamla sjuka sade när dom var utan löständer, särskilt om de råkade vara från södra Sverige.

Allra först skulle vi bädda. Jag arbetade tillsammans med en ung fru. Vi gick in på salen och skulle sätta igång. Täcket åkte av den första patienten och så skulle vi bädda. O, tänkte jag, är det så det går till, att dom bara drar av täcket. Den gamla farbrorn vi skulle bädda åt såg väl att jag blev generad och han försökte skyla sig så gott det gick. Så kom städningen. Jag skulle städa några salar och sköljrummet. Det var en av flickorna som skulle visa mig tillrätta. Hon öppnade skåpdörren och visade: här står borstarna, här trasorna, faten står därborta. Där stod hinkar också men om dom sade hon ingenting, och så gick hon. Jag tog ett handfat, en borste och en trasa och bar iväg med alltsammans till rummet jag skulle städa. Fatet var förfärligt litet i jämförelse med borsten och trasan. Ja, tänkte jag, det finns ju inget större fat och hinkarna var dels fina och rena och dels hade hon ju inte sagt något om dem. Så stod jag då där med trasa och borste i högsta hugg när syster kom in. Hennes min var obetalbar. Faten användes till att skölja dammtrasan i. Sedan kom sköljrummet. Där skulle vi arbeta båda, min väninna och jag. Vi skulle börja med att diska pottor. Jag diskade och hon torkade och staplade upp dom i ett skåp på hyllor. Det var annat än vi var vana vid, torka pottor på rena handdukar och ställa dom på hyllor. Sedan skulle vi bl. a. rengöra löständer. O, vilket elände. Min väninna har alltid haft en panisk förskräckelse för löständer. Nu skulle hon ta i dom, och det var värre.

Ja, så fortsatte det då ända fram till jul med många roliga och dråpliga episoder. Så var det julaftonsmorgon. Vi skulle vara på sjukhuset en timme tidigare och dricka kaffe före arbetets början. Bordet var dukat med levande ljus och kaffegott. Det var så ljust och rent alltsammans, rent otroligt för oss som bara för ett par veckor sedan kommit från ett krigshärjat land. Det var lite svårt att få ner något, det bara stockade sig i halsen på oss och vi kämpade med gråten och minnena från hemmet. Vi trampade varandra på tårna under bordet men det hjälpte inte. En stor tår trillade ner längs kinden och fick ljusen att dela sig i tusen strålar.

Nu har det gått många jular sedan dess. Det är den trettonde julen vi står inför. De flesta av oss har nu ett hem att fira jul i, vilket vi är så glada och tacksamma för, men minnena från vår första Sverige-jul komma att kvarleva under många år.

E. A.

Minnen kring julen

"Vad vi hava hört och känna och vad våra fäder hava förtäljt för oss, det vilja vi icke dölja för deras barn; för ett kommande släkte vilja vi förtälja Herrens lov och hans makt och de under han gjort." (Ps. 78: 3, 4.)

Nu stå de flesta av oss inför den trettonde julen i Sverige. Hur ofta gå inte våra tankar tillbaka till hemmets jord och till stugan där vi föddes och växte upp. Vi kommer ihåg hur annorlunda allting var där mot här. Jag minns, hur jag som barn gick i söndagsskolan och ej själv kunde läsa och hur mor lärde mig minnesversen utantill. Vilken glädje var det inte att gå i söndagsskolan och få se fram emot julfesten. Det betydde för oss barn julgran, klappar och gotter. Veckorna före jul lärde oss mor att sjunga julsånger och våra hjärtan fylldes med en obeskrivlig glädje och förväntan. Det var nog en del av den stora glädje ängeln förkunnade för herdarna på marken. Denna glädje förunnades inte bara oss barn, utan även de äldre. På julaftonen skulle både gamla och unga besöka söndagsskolans julfest. O, vilken glädje, då "O, du saliga, o, du heliga, jordens fridfulla högtidsdag" och alla de andra gamla, vackra julsångerna sjöngs med kraft och inlevelse! Då tindrade barnaögonen som stjärnor i det blå. Jag kan ännu idag känna den goda doft som spreds genom salen då ljusen brann ned och svedde de späda granbarren. När julklapparna delats ut till barnen, så brukade det alltid bli över några karameller och pepparkakor även till de äldre.

När undertecknad var söndagsskollärare fick varje barn tända ett ljus och läsa ett bibelspråk som var förknippat med julhelgen. På juldagsmorgonen skulle de flesta till julottan i kapellet eller i bönhusen. Jag minns det som vore det igår, då jag stod i Rosleps kapell och tillsammans med alla andra sjöng "Var hälsad sköna morgonstund" samt "Världens Frälsare kom här".

Jag skulle vilja, att alla ni äldre, som ännu kommer ihåg denna ljuva tid, då folket i sådana skaror samlades i kyrkor och bönehus att alla inte ens fingo plats inomhus, berätta om detta för edra barn och barnbarn och själva uppteckna detta i er egen minnenas bok. Det är minnen som inte få falla i glömska, utan måste bevaras till eftervärlden.

— — —

En sådan minnenas bok borde finnas i varje familj och därför borde de ungdomar som inte ha anhöriga här tillfråga äldre bekanta, som kunna lämna upplysningar om livet i den gamla hembygden. Fråga dem om edra släktingar och deras ålder. Fråga dem också t. ex. om när den första julgranen infördes i ert hem. Mig vederligen togs den första julgranen in i Rickulvelde av skolläraren Mats Skönberg i Kolsve. Ifall någon känner till att detta bruk förekommit tidigare, så låt Kustbon få veta det. Fråga även de äldre om den

Ur "Lågtryck över kustbandet"

av Einar Malm

(Forts. från nr. 3)

Namnet till trots stammade inte C. F. Westerblom från en rikssvensk släkt. Hans farfar, Lars Westerblom, kom från Wormsö utanför Estland år 1840 som flykting till Sverige — undan de baltiska baronernas tyranniska regemente. I familjens ägo förvaras alltjämt en prydligt snidad matask av trä, som följt med på resan över Östersjön. Matasken bär följande inskrift: "Minne efter mina föräldrar förfärdigad af min morfar ut i fiskleget på ön Worms i Liflands len. Ankom hit till Sverige år 1840. Jag var då 3 år 4 månader gammal. — Sigfrid Westerblom. — L(ervik) d 15/10".

Denne Sigfrid Westerblom, född 1837 på Wormsö, var således fadern till Carl Fridolf, som nu skall få ordet. Inte långt före sin död 1932 nedskrev den gamle handlanden på ett brevark¹⁾ en i högsta grad summarisk självbiografi, som i all sin bristfällighet är av stort intresse och värde. Några större insikter i svenska språkets rättskrivning förråder inte det unika papperet — den skolgång han talar om var det tydligen si och så med. Det baltiska arvet torde f. ö. hela livet ut ha påverkat hans stavning och ordval. Skiljetecken förekom-

första skolgången, när och var, vilka som voro lärare och vilka läroböcker som användes. När började skriftskolgången, vem var då präst. När började väckelserörelsen i er by, hur ofta gick man till mötena, hur lång var vägen och vilka sångböcker sjöng man ur. Hade man någon tidvisare på gården då man ännu inte hade klockor och när fick ni den första klockan i ert hem eller i er by. Försök också höra er för när ni fick ert nuvarande släktnamn. Gör ritningar över hemgården, för det räcker inte alltid med utvändiga fotografier. Hur många personer tillhörde samma hushåll på er hemgård och hur många åto vid samma bord.

Nu tror jag nog att många skaka på huvudet och undra vad detta nu skall tjäna till, men minna från den gamla hembygden förbleknar snart och om några år finns ingenting kvar. Det är vår generations plikt mot kommande släktled, att samla dessa minnen och bevara dem som vår dyrbaraste skatt.

Jag är säker på att upptecknandet av dessa minnen komma att skänka er en mycket trevlig sysselsättning under helgen, bara ni kan besluta er för att komma igång.

August Stenberg
Rickul

mer inte — för begriplighetens skull har jag petat in en punkt och var. Texten lyder i sin helhet:

*Spillersboda Hotell och pinsonat Ägare Handl.
C. F. Westerblom*

Hernedan något om dess tillkomst

För närmare 100 år sedan rymde dennes farfar en mörk natt jemte flera grannar hit till Sverige från Estland der de blefvo behandlade som en slavar. De landade då vid Lunda (i) nerheten af Norrtelje. De blefvo sen statare under Estuna prestgord i flera år så deras ende sän var endast 4 år vid öfverresan. Nu hade han varit 7 år i Snickeribyggnadslära. Köpte så ett 1/8 hemman 10 minuter från Spillersboda, der nu (han) dref snickeri rörelse.

Det var nu her på värkstaden Som Sånen Handl. C. F. Westerblom fick börja vid 7 å 8 års ålder jöra Griffellådor å linjaler å sälja till de andra skolbarnen i skolan. Sedan (redan?) vid 8 a 9 år ålder gjorde Små vagnar med flakar å Skrindor. Som nu äfven fadern hade tregård så gjorde han ett mindre tröskvärk med utveaxling som tredgårdsfrö tröskades på. Så gjordes om quellarna under sko(l)tiden Syskrin Sockerskrin Kryddlådor toalettspeglar. Vid 12 års ålder gjordes 1 Hjubenk (hyvelbänk?) och förfärdigade jul till en välосiped som sedan jömdes och anvendes i flera år. Vid 13 års ålder gjordes byråer. 14 år en Shefonjer Svarfstol flyttbar vedervilla för slipstensanordning. . . .

. . . Sedan förferdigas fannerade möbler å bildhugerin. Vid 19 års ålder emotogs ett 5/8 hemman. Då legger han en större foder lada 20 fot 40 fot som han sjelf pelade (?) ut stengrunden till å lag den sjelf med hjelp af en 16 års gosse. Så satt i gång en Serkelsåg för hestkraft vid tröskverket der stolpar å takbreder sågades. Takningen bestog af torr-klyfven furuspån som han högg i sin furuskog i 18 tums lengder klöf så en 3 tums takspån om dagen med en li(e)stump som klyfjärn.

De första åren hadde han sin treda i kärr å mossar som odlades å brendes 5 tunland varje år i 4 år.

Som intresset låg till handel å jordbruket ej var så lönande, så snikrades å målades om

¹⁾ Arket är försett med tryckt stämpel, tryckt datering: Hamburg 19, 31. Dezember 1930, och tryckt tysk text — en nyårshälsning från Heinrich Freudenberg Holzimport.

vintrarna å så såldes årets gröda en vinter till Stockholm för 700 kr. Då köptes lager till affären för lasten men som drengen å pigan skulle ha pengarna så blef det att selja bort lagret snart å lämna tjenaren. Så om några år såldes hemmanet. Då var 2 tusen kro öfver å då bygdes Handelsaffären vid Spillersboda på 12 rum. Berecknad var att hyra ut det till sommarjester en 7 rum vilket ej gik så lätt att få uthyrd. Så hyrdes det ut till pensionat i 2 år men som di ej kunde betala hyran ordentligt så började han sjelf för 30 år sen med pensionatet.

Så friköptes tomten å fördubblades den och sedan har nu bygs litet då å litet då. Alltid köpt billigt på utställningar ner (när) vasagatan 8 refs för posthuset. Då köpte han slumpen som var kvar på rifningen för 75 kronor å fritt nedkört en större skuta, så det var att lassa för 6 man i 3 dagar. Då bygdes just en filial vid Skeppsdal i Österåker på 14 rum. Så det kom der till en bra hjälp eljest hade det blitt 1 våning lägre.

Detta är onekligen en komprimerad anhopning av nakna och krassa fakta — och ändå ett helt långt och verksamt människoliv i koncentrat. Med någon ansträngning kan man ur de lakoniska, tafatta, ibland rätt komiska formuleringarna utläsa en verklig folksaga — sagan om den praktiske lantgossen som mer än något annat i världen ville tjäna pengar och genom flit och fintlighet slutligen förverkligade sina avsikter. Sagan är lustig och läsvärd nog i sig sjelf, ett folkligt aktstycke som säger en del om förhållandena i dåtidens roslagsbygd och mycket — om också inte allt — om vad berättaren har funnit väsentligast i tillvaron, vad han på gamla dar sett som sina huvudprestationer, sina insatser: en utpräglad verklighetssinnad människas påtagliga gärningar och hållpunkter.

— — —

Sigfrid Westerblom, C. F:s far, hade — som av självbiografen framgår — växt upp i statarbyggnaden på Estuna prästgård och som vuxen blivit gårdsägare i närheten av Spillersboda, först i Lervik, så i Mutsunda by — en dryg bit från saltsjön. Sigfrid Westerblom var utbildad byggnadsnickare och hade verkstad i gården, där unge C. F. tidigt gjorde sina lärospån som han så stolt skildrar. Han hade märkliga anlag för hantverk av såväl finare som grövre art, och det var tydligen inte lite han åstadkom i den primitiva verkstaden, där man under mörktiden och om kvällarna arbetade vid det svaga skenet av hemstöpta ljus. C. F. blev med tiden — liksom sin bror Victor — en utmärkt möbelsnickare. Sin affärstalang hade han ju ådagalagt alltifrån första skolåret.

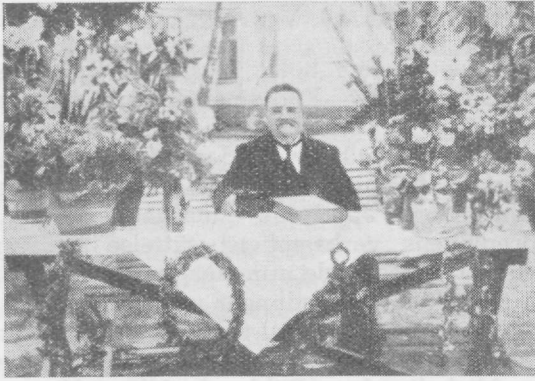
Den brådmogne och framåtsträvande C. F. var inte mer än 19 år när han gifte sig med hemmansdottern Anna Lovisa Jansson, också bosatt i Mutsunda. I själva verket måste den unge mannen gå till kungs för att få äktenskapstillstånd. Bruden var inte mindre än 7 år äldre — född

i Marholmen å Hysingsviks hållet, död 1 maj 1936 — och hade efter sin mors tidiga bortgång vistats som fosterbarn hos den blivande makens släkt i Mutsunda. Med sin hustru fick den unge C. F. nu ett 5/8-hemman, som enligt hans inventariebok år 1891 representerade ett värde av 8.300 kr. Till en början tycks han verkligen ha försökt sig som jordbrukare och vidtog diverse förbättringar av gården, specificerade i det självbiografiska utkastet. Men om han inte precis påminde om bocken som trädgårdsmästare, var han naturligtvis med sin affärshåg varken sinnad eller lämpad för åkermannens tåliga cirkelgång. Följaktligen arrenderade han ut gården, sedan han genom försäljning av gröda och inkomsten på sin snickerirörelse skaffat sig en smula kapital för startandet av en handelsbod. Närmaste affär låg då så långt bort som i Nänninge.

Sin första affär öppnade Westerholm vid pass 1888 i Mutsunda — en vanlig liten lanthandel. Men eftersom han alltid skulle ha flera järn i elden, startade han ungefär samtidigt en liten filial nere vid Spillersboda ångbåtsbrygga, som endast var öppen när båten kom på kvällarna — på den tiden var det först gamla *Ljusterö* och sedan Östanåbolagets ångare som några gånger i veckan utsträckte resan hit. Denna bryggfilial, som snart inbringade lika mycket som huvudaffären i Mutsunda, låg på "hopmarken" (=byallmanningen), där WESTERBLOMS EFTR. nu har sitt gula magasin.

C. F. hade nu blivit varm i ullstrumporna. De båda butikerna gav ingalunda fullt utlopp åt hans rastlösa energi — bryggfilialen var ju f. ö. rent säsongsbetonad. Oavlåtligt sysslade C. F:s rörliga, klipska hjärna med både möjliga och omöjliga projekt. Bland mycket annat förstod han sig väl på att sälja hemman och skog. Särskilt skogen, dvs. skogsaffärerna, stod tidvis i förgrunden för hans intresse. Den nyssnämnda inventarieboken upptar redan bland 1895 års "aktiva" en post skog, värderad till 1.000 kr. Med åren skaffade han sig goda förbindelser i trävarubranschen, även utomlands — t. ex. i Tyskland. Det ligger obestriddligen en vis symbolik i att hans självbiografiska skiss är skriven på den spatiösa nyårshälsningen från en virkesimportör i Hamburg! Enligt dottern, Signe Olson, skulle C. F. ha besparat sig många sorger och motgångar om han uteslutande hade ägnat sig åt skogsaffärerna.

Självbiografen har visat oss bilden av en mångkunnig och ovanligt häändig ung man. C. F. var i åtskilliga avseenden före sin tid — åtminstone i denna trakt, allt är ju relativt — och tillhörde bl. a. telefonins landsortspionjärer. På 1880-talet hade ju telefonen slagit igenom i landets större städer. C. F. blev genast intresserad och mer än så — snar till handling köpte han mot slutet av detta årtionde ett antal apparater från Stockholm, väldiga skåp, som han satte upp lite varstans i traktens gårdar. Batterier ordnade han sjelf — "hade någon sorts syra (salmiak) på burkar". Växeln låg förstås i Mutsunda, i affären, och dess föreståndare var C. F. i egen person. Nummer 1 var

C. F. Westerblom på 60-årsdagen den 29 aug. 1926.

naturligtvis hans, och nummer 2 innehades på den tiden av Håtö, där min farfar ännu regerade.

Vid Spillersboda ångbåtsbrygga lät han 1894—95 uppföra det stora gula huset, som byggdes med solida timmerväggar i två våningar om sammanlagt 12 rum jämte 2 kök. Det mångkantiga tornet — en klenod i sitt slag — tillfogades något senare — 1904 eller 1905. Mästarna var Axel Rosenholm och Bernhard Westring, välkända rospiggare långt in i nyare tid.

Trots sin mycket bisarra bokföring — i och för sig en person- och kulturhistoriskt givande lektyr — seglade C. F. Westerholm tidigt i medvind. Den stora tomten där gula huset nu reste sig kunde han snart friköpa. Med karaktäristisk benägenhet att arbeta på bred front upprättade han de närmaste åren flera filialer — först i Skeppsdal, Österåker, där han 1897 uppförde en ännu större byggnad — på 14 rum. Virket hade han kommit över billigt — dels när 1897 års stockholmsutställning revs, dels när Vasagatan 8 skattade åt förgängelsen för att bereda plats åt bobergiska posthuset. "Eljest hade det blivit 1 våning lägre", erkänner C. F. själv med naiv uppriktighet. Skeppsdalsfilialen brann ner omkring 1927. Därutöver hade den dristige och driftige C. F. filialer i Vetershaga i Länna socken och i Åkerö på Rådmansö, båda dock i förhyrda lokaler.

C. F. WESTERBLOM DIVERSEHANDEL

stod det — givetvis — från början och så länge grundaren levde på den konstlösa skylten ovanför huvudingången till affären i Spillersboda, hjärncentralen och hjärtpunkten i detta vittutgrenade verksamhetsnät. Det stora gula huset, en icke oäven skapelse av den då aktuella snickarglädjen, omslöt en butiksinteriör som säkerligen representerade toppen av dåtidens finesser och nymodigheter — en interiör som nu framstår som prototypen för den "gammaldags hederliga" lanthandeln. Klokt nog har tidsprägel i stort sett bevarats, ett avgjort plus i vår ängsligt likriktade kommoditetsepok, som så sällan visar sinne för det efterblivna, outvecklade sekelskiftets speciella stämningvärden. Det vore emellertid fruktlöst att i ord söka återuppväcka dofterna och dagrarna över den gamla butiken — lanthandelns dof-

ter av kryddor, såpa, silltunnor, smorläder och gudvetvad, dagrarna i den trånga lokalen som tidigast upplystes av fotogen- och senare av karbid- och gaslampor — dvs. lampor med strumpa och fotogenhus.

Men som jag redan har sagt — inga efterkonstruktioner förmår framkalla atmosfären över dessa längst förflutna dagar i handelshusets historia. Äldre personer som jag har försökt pressa på intryck och anekdoter har vid detta laget hunnit tappa minnet för enskildheterna. Och själv har jag ju inte något eget stoff att bidra med. Nej, enda utvägen är att låta C. F:s "böcker" och därmed jämförliga papper tala. Men — dels begriper jag mig inte mycket på bokföring i allmänhet och på hans isynnerhet. Dels avskyr jag att som en taxeringsintendent snoka i andras affärer. Dels skulle det föra alldeles för långt — syftet med denna lilla skiss är ju inte alls så invecklat. För att kunna ge ett vederhäftigt och förresten ganska imponerande begrepp om arten och omfattningen av det westerblomska handelshusets kapacitet under detta första uppgångsskede avtrycker jag helt enkelt ett prospekt från tiden kort efter sekelskiftet. Tyvärr har avskriftstagaren glömt att samtliga varubeteckningar i originalet stavas med versaler; det får man alltså tänka sig:

C. F. Westerblom

Spillersboda.

Postadress Ängskär

Filial vid Skeppsdal i Österåkers socken.

Rekommenderar ett väl sorteradt varulager af kaffe, socker, sirup, specerier, wiktualier, smör, ost. Fläsk, sill, sallt, mjöl, gryn, såpa, tvål, parfym, läskedrycker. Mjukt och hårdt bröd. Samt. Snus, tobak & cigarrer.

Flera sorters dofflar, koderojer, diagonaler, kamgarns och kapptyger. Alla slags bomullstyger, oblekt & färdigt trykt domestik. Färdigsyddas tröjor, västar, byxor, blusar, kalsonger, stickvästar och kofter, hattar och mössor, tillbehör för skraddare, skomakare, sömmerskor, målare, snickare, byggmästare & fiskare med flera. Prima amerikanskt och svenskt sulläder, smorläder, nätlingar. Nytt inkommet varulager af skodon, galoscher, träschor och korta varor. Papp, tapeter, rullgardiner, glas och porslin. Bläcksten och kokkärl. Lampor, spik, möbel och byggnadsbeslag, sink-bly och järnplåt, spadar, grepar, gafflar, liar, slipstenar, cement, eldfast-lera, kalk, stubintråd, stenkol tre och asfalttjära, sültran, carborlineum. Rödfärg, färgstoffer, guldlistor, dun. Ett parti begagnade fönster och dörrar. Timotej och klöfverfrö, oljor, färnissor, prima separatorolja samt ljus och fotogen.

Dessutom anskaffas alla slags järnspisar och kaminer. Grafvårdar, orglar, vägar, manglar, sågverk, ångmaskiner, frö och rad-såningsmaskiner samt gödsel i prämar.

Och försäljes alla slags sy och stickmaski-

ner, slättermaskiner, hästräfsor, tröskvärk, kastmaskiner, pumpor, sprutor m. m.

Och är jag ensam försäljare i Roslagen för Jones Kedje Världens lätast gående slätter och skördemaskiner förfärdigade af smidbart gjutjern. Separatoren Exelsior kostar nu endast kronor 110 samt 1899 års förbättrade velociped duke.

Och uppköpes alltid smör, ägg och fläsk, samt under seglationstiden alla sorters spanmål.

Rikstelefon.

Tryckt hos C. F. Westerblom,
Spillersboda.

Under den tysta förutsättningen att läsaren verkligen har orkat ta del av dokumentet ovan tarvas inga kommentarer. Denna fantastiska sortering hör ju snarare hemma i ett varuhus än i en lanthandel. I varje fall ger förteckningen en god bild av C. F. Westerbloms ambitioner och förmåga att trumma för sina varor och artiklar. Signifikativ är notisen i nedre högerhörnet: *Tryckt hos C. F. Westerblom*. Han var förvisso en mångfresare och anhängare av satsen "själv är bästa dräng".

Strängt taget har jag nu fullföljt min föresats — att skissera det westerblomska handelshusets tillkomst och tidigare historia och ge en föreställning om upphovsmannens skaplyne och företagaranda. Resten ligger enligt mitt förmenande lite för nära i tiden — och detta är ju inte någon beställd jubileumsskrift. Kommande hävdtecknare måste också ha något att gräva i. Men för att inte helt lämna dagens läsare hängande i luften ska jag väl avslutningsvis tillägga ännu några fakta och data.

1907—08 insjuknade Westerblom i ett allvarligt njurlidande och tillbragte sex månader på lasaret i Norrtälje. Efter en vansklig och besvärlig operation avlägsnades slutligen högra njuren. Det fruktansvärda såret sköttes sedan i hemmet — av hans bror Victor, som bland många andra färdigheter också hade betydande insikter som naturläkare. Denna pers märkte C. F. för långliga tider, men till slut återfick han sin forna energi och tvekade inte att kasta sig i nya företag, delvis rätt riskabla. Han var t. ex. en av initiativtagarna till Aktiebolaget Spillersboda Varv och Slip, som bildades 1919 — med stöd av bönder på trakten. Det enda aktiebrev jag har sett, lydande på 100 kronor och utfärdat för gamle Zakarias Pettersson i Äspholmen, förskriver sig från 1920. Varken då eller senare har ju detta varv varit någon lysande affär. Inte ens C. F. Westerblom förmådde göra något av den i och för sig välbelägna anläggningen. Tvärtom — han köpte sålunda ett gammalt skeppsvrak som han lät förbygga på den av Gerhard och Gustav Pettersson iordningställda slipen. Denna ombyggnad blev en utomordentligt förlustbringande historia: enligt ännu cirkulerande hörsägner 80 000 kr. i rent minus!

Ännu var dock segelfartygens tid inte till ända. Ännu gled eller kryssade galeaser, skonare och

Från S. O. V:s verksamhet

S. O. V:s årsmöte hölls 12 augusti i Baggenssalen, Saltsjöbaden. Föreningens ordförande hälsade deltagarna välkomna och bragte i åminnelse de under året avlidna, hedersledamoten Emilie Ingman och föreningens revisor Fridolf Grönberg. Unisont sjöngs "Jag lyfter mina händer".

Föreningens verksamhetsberättelse har varit införd i ett föregående nummer av denna tidning. Från årsmötets förhandlingar må nämnas, att Eimar Nyman omvaldes till föreningens ordförande för det kommande året. Styrelseledamöterna Hugo Mickelin, Ivar Pöhl och Albert Vesterby, som var i tur att avgå, omvaldes likaså för närmaste treårsperiod. Till föreningens revisorer utsågs Einar Hamberg och Richard Aman, till revisorssuppleanter fru Alma Pöhl och fröken Olga Hallberg. Medlemsavgiften fastställdes oförändrad till 5 kr.

Fröken Dagmar Pettersson tackade slutligen på medlemmarnas vägnar styrelsen för det ærbete den nedlagt till föreningens bästa.

Hembyggsdagen fortsatte efter en kort paus med unison sång "I denna ljuva sommartid". Föreningens ordförande hälsade dagens talare pas-

roslagsjakter för svällande dukar på fjärdarna och i sunden. Ännu lönade det sig inte alls illa att vara småredare i skärgården. Åtskilliga skonare och piggare hade sin hemort i Spillersboda, och naturligtvis skaffade sig också Westerblom flera skutor under årens lopp. Men så hade han ju fått en riktig sjöbuss till måg. 1911 hade hans dotter Signe (född 1887), som då förestod den westerblomska Vettershagafilialen, ingått äktenskap med skepparen Halvar Olsson, likaledes född 1887 och hemmahörande i Vettershaga. Detta blev förstas en stark stimulans för C. F:s redarplaner. Svärfader och måg ägde bl. a. tillsammans den tvåmastade motorskonaren "Orion", som under Halvar Olssons befäl gick i östersjöfart. C. F:s sista skuta hette "Erna" — den enda han vid sin bortgång hade kvar.

Under somrarna hade Signe Olsson sedan åtskilliga år tillbaka hjälpt sina föräldrar med skötseln av pensionatet hemma i Spillersboda; hon övertog snart hela ansvaret för denna rörelse, som alltmer visade sig vara ett sannskyldigt lyckokast. Den ena hotellbyggnaden efter den andra hade blivit nödvändig. 1930 tillkom i nära förbindelse med det stora gula huset den s. k. lilla matsalen, och gubben C. F., som nu var årtynad och skröplig, hade redan låtit lägga grunden till nuvarande stora matsalen, då döden den 10 maj 1932 avbröt hans in i det sista verksamma bana.

Samma år fullbordades den höga, luftiga lokalen, ett värdigt minnestempel över C. F:s framtidsdrömmar med plats för gott och väl 100 "spisande" gäster och dessutom en takaltan i nivå med trädkronorna, idealisk för kräftorgier i ljumma augustikvällar — det kan både Vilhelm Moberg och jag intyga.

tor Arthur Johansson välkommen, erinrande om hans verksamhet bland estlandssvenskarna både i Estland och Sverige.

"Är det några jag haft lätt att trivas med, så är det estlandssvenskarna", började pastor Johansson sitt tal — som i sammandrag återfinns på annat ställe i detta nummer.

Dessutom talade folkskollärare Carl Blees om "Släktens och hemmets bok", som han uppmanade alla att föra. Folkskollärare Alexander Samberg talade om kärleken till bygden och språket, om enkelhet och förnöjsamhet.

Unison sång och hälsningstelegram och Modersmålets sång som avslutning.

Därefter vidtog samvaro vid borden i den rymliga salen, tills det var dags att bryta upp.

Regnvädret hade bestämt sig för uppehåll denna söndag och omkring 500 deltagande hade väntat sig ut till Saltsjöbaden. Dagen blev som vanligt årets viktigaste träff för estlandssvenskar från olika delar av landet.

Föreningens traditionella höstsamkväm försiggick Allhelgonadagens afton, den 2 november i Margarethaskolans festvåning i Stockholm. Samvaron inleddes med ett hälsningsanförande av föreningens sekreterare folkskollärare Viktor Aman, som hälsade ett 90-tal gäster varmt välkomna, varefter unison sjöngs "Slumrande toner". Fil. lic. Edvin Lagman tog oss härefter med på en vandring i Rickulvelde från Fulviks kroen till Spitamb-udn. Vandraren gjorde som vanligt en paus i Veldshuse med ett av publiken varmt uppskattat samtal på rickulmål med skrivaren Alfred Heldring. Talaren gjorde slutligen en intressant översikt av veldets äldsta bebyggelsehistoria med ledning av ortnamnen och de fåtaliga historiska urkunderna om vår hembygd. Enligt talaren torde byn Roslep vara veldets äldsta by. Den äldsta bebyggelsen i fravelde kan spåras till Rickul by, som dock är av betydligt senare datum. Svensk bosättning i Rickul-velde omnämnes för första gången i en domstolshandling från år 1514, som behandlar ett tvistemål mellan Padis kloster och Ösel stift angående äganderätten till ett område nära Spithamn. Ön Odensholm berörs däremot redan i en latinsk segelbeskrivning i ett bihang till kung Valdemars jordebok år 1250.

★

Kustbons utgivare och redaktion få slutligen tacka läsekretsen för det välvilliga intresse för tidningen, som möjliggjort utgivandet även av den 13:nde årgången i Sverige samt tillönska alla en

GOD JUL
och
GOTT NYTT ÅR.

Väl mött 1957!
Manfred Nyman

Johannes Wiberg död

Den 5 juli 1956 avled Johannes Wiberg efter en veckas sjukhusvistelse i Canada. Han var född den 15 nov. 1895 i Rickul, där hans

far ägde ett mindre jordbruk. Syskonskaran var stor och Johannes var den näst äldste. Hans fader dog år 1913 endast 44 år gammal och Johannes fick på ett tidigt stadium ta del i jordbrukets skötsel. Omedelbart efter första världskrigets utbrott inkallades han till tjänstgöring i ryska armén. I Galizien i förbittrade strider mot österrikare och tyskar fick han uppleva krigets vedermödor och fasor. Hans kamrater stupade till vänster och höger om honom, själv blev han slutligen sårad i ena foten och kom in på sjukhus. Efter en tids sjukhusvistelse blev han hemförlovad.

När så estniska frihetskriget 1918 bröt ut blev han återigen mobiliserad och hamnade i ett landstigningsförband i trakten av Waivara. Efter en häftig men kort strid tillfångatogs han av fienden, och en ny serie av strapatser och lidanden tog vid. Med döden ständigt för ögonen släpades han från det ena fånglägret till det andra. Men han ägde en ovanligt god fysik och moralisk styrka och han placerades slutligen vid ett sågverk. Arbetet var ytterst hårt och krävande och därtill rådde stor brist på livsmedel och kläder. Efter fredsslutet utväxlades han och kom hem, utblottad på allting men rik på upplevelser.

I mars 1927 emigrerade han till Canada, där han i många år med framgång idkade eget jordbruk. Han var medlem av fullmäktige i Tilley i Canada under sex år och deltog med stort intresse i distriktets fiske- och viltvård. Under många år fungerade han som jaktvårdstillsyningsman på Ducks Unlimited. Johannes Wiberg var en begåvad, idog och samvetsgrann människa. Under sin utlandsvistelse besökte han tre gånger sin hemmavarande mor och sina syskon. Sista gången sommaren 1954, då samtidigt en bror från USA och en annan från Australien hälsade på mor och syskon i Sverige. Hans mor avled samma år innan han återvände till Canada. Det är få människor som upplevt ett så äventyrligt och händelserikt liv som Johannes Wiberg. För hans syskon kom dödsbudet som en smärtsam överraskning. Men enligt kristen uppfattning hoppas vi på ett återseende, där ingen skilsmässa mera är.

Estlandssvenskar FN-frivilliga

Fänrik Valter Pella från Korkis och Einar Nyman från Nuckö har blivit uttagna till Sveriges FN-trupp för tjänstgöring i Suezområdet. Pella tillhör fallskärmsjagartrupperna och har för övrigt gjort sig känd som aktiv scoutledare.

FAMILJENYTT

Döda

Änkefru Mina Björkquist, född Hamberg den 16 aug. 1881 i Rickul, avled den 5 sept. 1956 i Stockholm.

Fru Lena Brunberg, född Dyrberg den 18 okt. 1876 i Rickul, avled den 2 aug. 1956 i Stockholm.

Anders Engström, född den 27 aug. 1881 på Ormsö, avled den 26 nov. 1956 i Segeltorp.

Änkefru Johanna Espling, född Österberg den 15 nov. 1872 på Rågö, avled den 9 juni 1956 i Skeppsmyra, Arholma.

Simon Gran, född den 24 september 1883 på Runö, avled den 17 aug. 1956 i Stockholm.

Änkefru Maria Grönlund, född Roberg den 12 okt. 1883 på Nuckö, hemort Rågö, avled den 3 juli 1956 i Söderåkra.

Arvid Manfred Gärdström, född den 3 sept. 1930 på Ormö, avled den 14 november 1956 i Stockholm.

Frk. Katarina Gärdström, född den 15 febr. 1864 på Ormsö, avled den 29 sept. 1956 på Alderdomshemmet i Nacka.

Peter Leonhard Jesmin, född den 6 februari 1890 i Baltischport, avled den 5 november 1956 i Stockholm.

Euard Klaman, född den 12 mars 1893 i Korkis, avled den 27 okt. 1956 i Sparsätra.

Erik Paul Kiiin, född den 11 februari 1895 på Nargö, avled den 3 november 1956 i Stockholm.

Frk. Katarina Lindkvist, född den 3 dec. 1882 på Ormsö, avled den 22 oktober 1956 i Köping.

Änkefru Jula Murman, född Rank den 4 mars 1876 på Ormsö, avled den 3 oktober 1956 på Lerbo Alderdomshem, Lerbo.

Änkefru Gertrud Nordsten, född den 8 oktober 1880 på Ormsö, avled den 15 april 1956 på Lindholmen.

Änkefru Gertrud Notman, född Bäckman den 23 febr. 1867 på Ormsö, avled i april månad 1956 i Stockholm.

Johan Rönnkvist från Ormsö, avled i oktober 1956 på Wäddö i en ålder av 77 år.

Johan Söderholm, född den 25 mars 1881 på Ormsö, avled den 28 juli 1956 på Lidingö.

Änkefru Maria Sydman, född Österberg den 28 aug. 1867 på Rågö, avled den 17 juli 1952.

Gustav Westerberg, född den 4 januari 1886 i Rickul, avled den 23 oktober 1956 i Stockholm.

Mats Vesterholm, född den 13 januari 1880 i Rickul, avled den 23 maj 1956 på Karl-Gustavs Alderdomshem, Karl-Gustav.

Min älskade Maka

Vår kära Mor

Mormor, Farmor och Syster

Lena Brunberg

f. Dyrberg

född den 18/10 1876

död den 2/8 1956

Djupt sörjd och saknad av

Anders

Johannes, Andreas, Emil

Voldemar och broder Anton

Barnbarn och barnbarnsbarn samt övrig släkt
och vänner.

Jesus sade till henne: Jag är uppståndelsen och
livet. Den som tror på mig, han skall leva om han
än dör. Joh. 11: 25.

Vår älskade Mor,
Farmor och Mormor

Mina Björkquist

— f. Hamberg —

Född den 16 aug 1881 i Rickul
avled den 5 sept. i Stockholm.

Sörjd och saknad av

Barn, Barnbarn och Syskon

Moder sov i ostörd ro
Uti gravens tysta bo
Jesus som dig livet ger
Skall Dig väcka ur Din grav

Vår innerligt älskade Bror, Farbror och Morbror

Johannes Wiberg

född den 15 nov. 1895 i Rickul

insomnade den 5 juli 1956

i Brooks, Canada.

Djupt sörjd och saknad av

Anton Lena

Alexander Martin

Herman Erik

syskonbarn, svägerskor, svågtrar och för övrigt
en stor skara släkt och vänner.

Få vi möta våra kära,
Som här ryckts ur vår famn,
Se dem där uti förklaring,
Höra utav dem vårt namn?
Möts vi då? Möts vi då?
På den andra sidan floden?
Få vi mötas bort om floden,
Dit ej några stormar nå?

Min älskade Make, vår kära Fader

Anders Engström

född den 27/8 1881 på Ormsö
död den 26/11 1956 i Segeltorp

Djupt sörjd och saknad av

Maka, Barn samt släkt och vänner

Ingen nöd bliver där
Ingen sorg skall hjärtat bränna
Inga tårar mer i himlensland
Nej vi skola där blott glädje känna

Min kära Mor

Katarina Lindkvist

född den 2 dec. 1882 på Ormsö, insomnade lugnt
och stilla den 22 okt. 1956 på lasarettet i Köping.

Sörjd och saknad av

Dotter med make, barn och barnbarn, bror Johan
samt övrig släkt och vänner.

Moder du som slutat striden
Och till vila nu lagts ner
Nu Du funnit har den friden
som ej denna världen ger.
Allt bekymmer, sorg och smärtor
som Dig följt på livets stig
Och som sårat har Ditt hjärta
är för evigt skilt från Dig.

Vår kära Mor

Johanna Magdalena Espling

f. Österberg

* 15/11 1872 på Rågö

har stilla insomnat i sitt hem i Skeppmyra,
Arholma den 9/6 1956. I tacksamt minne bevarad
av

Barn, Barnbarn, Barnbarnsbarn,
samt övrig släkt och vänner.

För oss alla fanns rum i Ditt hjärta
För oss alla Du gjorde Ditt allt.
Du deltog i glädje och smärta
Hav tack kära Mor för allt.

Diakonissan

Maria Pöhl

född den 27 aug. 1873 i Klottorp, Nuckö
död den 29 sept. 1956 å

Ersta Diakonissanstalt i Stockholm.

I tacksamt minne bevarad av

HJALMAR

Ingeborg, Ivar, Karin
med familjer

Befall dina verk åt Herren,
så hava dina planer framgång.
Ordspr. 16:3.

Sjökapten

Erik Paul Kүүn

född på Nargö den 11 febr. 1895
död i Stockholm den 3 nov. 1956

Maka, Dotter och Son

Djupt sörjd och saknad av oss syskon, syskonbarn,
övrig släkt och vänner.

Sv. Psalm. 331.

Min älskade make,
vår käre far, farfar och morfar

Gustav Westerberg

f. den 4 jan. 1886 i Rickul

Insomnade lugnt och stilla,

djupt sörjd och saknad men i ljust minne bevarad
av oss, syskon, släkt och vänner.

Sockholm den 23 oktober 1956.

LOVISA WESTERBERG

Barn och Barnbarn

Det är en port som öppnas tyst och stänges
utan dån,

och alla vägar leda dit, men ingen därifrån
och alla frågar vart, varthän, men ingen svaret
vet

Ty svaret på den frågan är just portens hemlighet.

FAMILJENYTT

Vigda

BJÖRN GUNNAR HOLMBERG

RITA ROSEN

Stockholm den 6 oktober 1956.

Bemärkelsedagar

85 år.

Klippberg, Lena, f. Viberg d. 5 jan. 1872, Rickul
Rosen, Valentin, f. den 21 febr. 1872, Nargö
Stenros, Katarina, f. Alström, d. 26 febr. 1872, Ormsö
Holm, Maria, f. Slet, den 22 mars 1872, Ormsö

80 år.

Gäddman, Gertrud, f. Kronblom, den 3 jan. 1877, Ormsö
Tennisberg, Lena, f. Irman, den 5 jan. 1877, Rickul
Norrberg, Tio, f. den 18 jan. 1877, Rickul
Strandsten, Maria, f. Boman, den 25 jan. 1877, Rickul
Treiberg, Anna, f. Klippberg, den 25 jan. 1877, Rickul
Thomsson, Maria, f. Hanback, den 9 febr. 1877, Rickul
Heideman, Mats, f. den 24 febr. 1877, Rickul
Rosenblad, Gertrud, f. den 8 mars 1877, Ormsö
Grönström, Eva, f. Blomberg, den 19 mars 1877, Nuckö

75 år.

Nordman, Johannes, den 12 jan. 1882, Rågö
Berkman, Maria, f. Padu, den 31 jan. 1882, Dagö
Alkvist, Gertrud, f. Blomkvist, den 5 febr. 1882, Ormsö
Hallman, Lena, den 23 febr. 1882, Rickul
Sandberg, Mari, f. den 26 febr. 1882, Rickul
Lemberg, Maria, f. Roberg, den 4 mars 1882, Nuckö
Alström, Katarina, f. Stenholm, den 21 mars 1882, Ormsö

70 år.

Brandt, Anton, f. den 2 jan. 1887, Nuckö
Fält, Agneta, f. Fält, den 5 jan. 1887, Ormsö
Taman, Julius f. den 21 jan. 1887, Vippal
Maaniidi, August, f. den 23 jan. 1887, Vippal
Vesterbom, Lovisa, f. den 11 februari 1887, Rickul
Granberg, Johannes, f. den 19 febr. 1887, Nuckö
Vestersten, Kristina, f. den 21 febr. 1887, Nuckö
Öman, Agneta, f. Sjöman, den 24 febr. 1887, Ormsö
Brunberg, Maria, f. Klippberg, den 27 febr. 1887, Rickul
Siher, Mihkel, f. den 9 mars 1887, Dagö
Appelblom, Katarina, f. Lundkvist, d. 13 mars 1887, Ormsö
Luther, Meta, f. Mattsson, den 19 mars 1887, Nargö
Bäck, Anna, f. den 24 mars 1887, Ormsö
Palmkron, Elisabeth, f. Sjöström, den 26 mars 1887, Vippal

60 år.

Blees, Maria, f. den 2 jan. 1897, Nuckö
Rosenblad, Maria, f. Fagerros, den 4 jan. 1897, Ormsö

Öman, Brigitta, f. Stenholm, den 4 jan. 1897, Ormsö
Gärdström, Hans, f. den 13 jan. 1897, Ormsö
Reinwaldt, Dagmar Marie Anette, f. d. 19 jan. 1897, Reval
Mathiesen, Eduard, f. den 20 jan. 1897, Nuckö
Alros, Lars, f. den 25 jan. 1897, Ormsö
Friberg, Maria, f. Berggren, den 25 jan. 1897, Ormsö
Heyman, Maria, f. Grönlund, den 25 jan. 1897, Rågö
Jakobson, Pauline, f. den 4 febr. 1897, Rickul
Juuse, Anette Pauline, f. Kantas, d. 9 febr. 1897, Reval
Heldring, Maria, f. den 26 febr. 1897, Rickul
Grave, Alexander Voldemar, f. den 2 mars 1897, Reval
Tegelberg, Pauline, f. Branten, den 3 mars 1897, Rickul
Grenfeldt, Anton, f. den 6 mars 1897, Rickul
Melin, Maria, f. Jons, den 6 mars 1897, Runö
Murman, Mina, f. Alström, den 7 mars 1897, Ormsö
Pihlberg, Karl Arnold, f. den 9 mars 1897, Reval
Beckman, Olga, f. den 10 mars 1897, Vippal
Oengo, Elsie, f. Kivramees, den 10 mars 1897, Hapsal
Mickelin, Mina, f. Lindros, den 12 mars 1897, Ormsö
Westerholm, Olga, f. Öström, den 12 mars 1897, Rågö
Lepalaane, Lena, f. Glaas, den 13 mars 1897, Vippal
Alberg, Maria, f. Bäckman, den 29 mars 1897, Ormsö
Ekman, Herman, f. den 29 mars 1897, Rickul
Simonsson, Artur, f. den 29 mars 1897, Nuckö

50 år.

Ringberg, Maria, f. Lindman, den 21 dec. 1906, Rågö
Rosen, Fanny Rosalinde, f. den 1 jan. 1907, Nargö
Pikner, Elin Maria, f. Neiminen, den 4 jan. 1907, Ormsö
August Heyman, f. den 5 jan. 1907, Rickul
Lindvere, Edith Eugenie, f. Bankman, d. 5 jan. 1907, Hapsal
Simonsson, Meta, f. den 5 jan. 1907, Nuckö
Tegelberg, Anette, f. Branten, den 8 jan. 1907, Rickul
Vaksam, Gertrud, f. Lindström, den 9 jan. 1907, Ormsö
Kopamees, Martha Amalie, f. den 12 jan. 1907, Nuckö
Nygren, Anders, f. den 24 jan. 1907, Ormsö
Ljungkvist, Maria, f. Grönman, den 25 jan. 1907, Ormsö
Lindström, Heinrich, f. den 25 jan. 1907, Vippal
Vast, Erich, f. den 27 jan. 1907, Hapsal
Häggbloom, Maria, f. den 28 jan. 1907, Ormsö
Hallberg, Oskar, f. den 31 jan. 1907, Nuckö
Dahl, Johan, f. den 1 febr. 1907, Ormsö
Blees, Olga, f. Klingberg, den 2 febr. 1907, Rickul
Engström, Anders, f. den 4 febr. 1907, Ormsö
Wennberg, Signe Alexandra, f. Väyrynen, d. 5 febr. 1907, Helsingfors
Lilja, Johan, f. den 9 febr. 1907, Ormsö
Nyman, Agneta, f. Fällin, den 17 febr. 1907, Ormsö
Algren, Magdalena, f. Falk, den 18 febr. 1907, Runö
Lindquist, Boris Valdemar, f. den 19 febr. 1907, Reval
Kornblom, Johan, f. den 26 febr. 1907, Ormsö
Lindman, Maria, f. Enggrön, den 2 mars 1907, Rågö
Movitz, Margot, f. Kaalep, den 3 mars 1907, Reval
Lillemets, Gertrud, f. Norrman, den 15 mars 1907, Ormsö
Pihl, Katarina, f. Söderkvist, den 26 mars 1907, Ormsö
Heldring, Alide, f. Thomsson, den 31 mars 1907, Rickul